

AGİT

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ

7 Haziran 2015

AGİT/ODIHR İHTİYAÇ BELİRLEME MİSYONU RAPORU

14-17 Nisan 2015

Varşova

27 Nisan 2015

İÇİNDEKİLER:

I. GİRİŞ

II. YÖNETİCİ ÖZETİ

III. BULGULAR

- A. ARKA PLAN VE SİYASİ ÇERÇEVE
- B. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ
- C. SEÇİM İDARESİ
- D. SEÇMEN KAYDI
- E. ADAY KAYDI
- F. KAMPANYA
- G. KAMPANYA FİNANSMANI
- H. MEDYA
- I. YEREL VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

IV. SONUÇ VE TAVSİYELER

EKLER: TOPLANTI LİSTESİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ
7 Haziran 2015

AGİT/ODIHR İhtiyaç Belirleme Misyonu Raporu¹

I. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin 7 Haziran 2015 Milletvekili Seçimleri'ni izleme davetini takiben ve yetkileriyle uyumlu olarak AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) 14-17 Nisan tarihleri arasında bir İhtiyaç Belirleme Misyonu (İBM) gerçekleştirdi. İBM ekibine, AGİT/ODIHR Yeni Oy Verme Teknolojileri Kıdemli Danışmanı Steven Martin, AGİT/ODIHR Seçim Danışmanı Vladimir Misev ve AGİT Parlamenter Meclisi Seçimler Direktörü Andreas Baker dahil oldu.

Misyonun amacı seçim öncesi ortamını ve seçim hazırlıklarını değerlendirmektir. Bu değerlendirmeye dayanarak İBM, önümüzdeki seçim için bir AGİT/ODIHR faaliyeti gerekir mi ve eğer gerekirse ne tür bir faaliyet belirlenen ihtiyaçları en iyi şekilde karşılar, bunları ortaya koymalıydı. Devlet kurumları ve seçim yönetimiyle, aynı zamanda da siyasi parti temsilcileri, medya, sivil toplum ve ülke içindeki uluslararası toplulukların temsilcileriyle toplantılar düzenlendi. Toplantıların bir listesi bu raporun ekinde bulunuyor.

AGİT/ODIHR, İBM'nin düzenlenmesinde desteği ve işbirliği için Dış İşleri Bakanlığı'na teşekkür eder. AGİT/ODIHR aynı zamanda tüm muhataplarına, İBM ile buluşmak için zaman ayırdıkları ve görüşlerini paylaştıkları için teşekkür eder.

II. YÖNETİCİ ÖZETİ

Önümüzdeki Milletvekili Seçimleri 7 Haziran'da gerçekleşecektir. Tek meclisli 550 sandalyeli Türkiye Büyük Millet Meclisi (Parlamento) nispi seçim sistemiyle 4 yıllık bir dönem için seçilecektir. Partiler mecliste yer alabilmek için geçerli oyların yüzde 10'unu almaları gereken ulusal barajı aşmak zorundadır.

Yasalar genel olarak demokratik seçimlerin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Son milletvekili seçimlerinden bu yana sınırlı sayıda yasal reform gerçekleşmiş, çoğu değişen hüküm 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi ile yürürlüğe girmiştir. Ancak bir dizi AGİT/ODIHR tavsiyesi hala yanıtlanmamıştır. Bunlar, aktif ve pasif oy haklarıyla ilgili belirli kısıtlamaları; kampanya finansmanına dair sınırlı düzenlemeleri; Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararlarına itiraz etme olanağının olmamasını ve uluslararası ve yurtdışı seçim gözlemine dair yasal hükümlerin bulunmamasını içermektedir.

Seçimler, yasalar denetiminde ve dört ayaklı bir yapı içerisinde gerçekleşmektedir: YSK, İl Seçim Kurulları, İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları. Hak sahibi siyasi partiler seçim yönetiminin çeşitli

¹ AGİT/ODIHR'ın resmi çevirisi değildir. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından Türkçe çevirisi gerçekleştirilmiştir, 4 Mayıs 2015.

düzeylelerine üyelerini ve kararlarda oy yetkisi bulunmayan temsilcilerini atayabilirler. Partiler seçim yapılarında temsil edilirken, bazı AGİT/ODIHR muhatapları seçim idarelerinin şeffaflık ve tarafsızlığıyla ilgili kaygılarını dile getirdiler.

On sekiz yaşının üzerindeki vatandaşların oy kullanma hakkı vardır, ancak bazı kategorilerdeki seçmenler için kısıtlamalar söz konusudur. Seçmen listeleri YSK tarafından tutulmakta ve İç İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen nüfus kaydına dayanmaktadır. Seçim döneminde YSK seçmen listelerini toplarlar ve İlçe Seçim Kurullarına yurttaşların gözden geçirmesi için yollar. AGİT/ODIHR muhatapları seçmen kayıt sistemine genel bir güven ifade ettiler.

Ülke dışı oy kullanma 54 farklı ülkede 112 seçim merkezinde gerçekleşecektir. Yurtdışında yaşayan vatandaşlar konsolosluklar ve büyükelçiliklerde kayıt oldukları takdirde oy kullanabilecektir. Yurtdışı seçmenleri hedef alan bir seçmen eğitimi kampanyası hazırlanmaktadır.

Yirmi beş yaş üzeri vatandaşlar seçimlerde aday olabilmektedir. Adaylar, kapalı parti listeleri aracılığıyla veya bağımsız aday olarak seçimlerde yarışabilir. Aday gösterme döneminin bittiği tarihe kadar 20 siyasi partiden 9271 aday ve 176 bağımsız aday geçici listelere dahil olmuştu. 24 Nisan tarihinde nihai aday listeleri yayınlanacaktır.

Seçim kampanyası 10 Mart tarihinde başladı ve hükümetle muhalefet partisi arasındaki kutuplaşmalar nedeniyle dinamik ve çetin geçeceği bekleniyor. AGİT/ODIHR muhatapları kampanyaların ekonomik meseleler, insan hakları, yolsuzluk soruşturmaları, Kürt-Türk barış süreci ve aynı zamanda Başkanlık Sistemi için Anayasa değişikliği meselelerine odaklanmasını bekliyorlar. Birçok AGİT/ODIHR muhatabı devletin idari kaynaklarının kötüye kullanıma potansiyeli ve Cumhurbaşkanı'nın kampanyalardaki aktif rolü nedeniyle duydukları endişeleri dile getirdiler. Ek olarak, toplanma özgürlüğünün ihlalinden ve bazı illerde güvenlikle ilgili meseleler nedeniyle özgürce kampanya yapılamayabileceğinden endişe duyduklarını ifade ettiler.

Kampanya finansmanı üzerine Anayasa Mahkemesi'nin denetiminde sınırlı düzenleme ve şeffaflık mevcuttur. Siyasi partiler kampanya destekleri ve harcamalarını yıllık finansal raporlarında, bağımsız adaylar ise bireysel vergi beyanlarında sunmakla yükümlüdürler. Çoğu AGİT/ODIHR muhatabı kampanya finansmanının düzenlenmesinin genel olarak yetersiz kaldığını not ettiler.

Medya çevresi sayısız yayın ve yazılı kaynak, aynı zamanda gittikçe önem kazanan internet iletişimi ve sosyal medyayı kapsamaktadır. AGİT/ODIHR İBM muhatapları çoğu medya kaynağının bir siyasi partiyle angaje olduğu algısının yaygın olduğunu ve Hükümet olan partinin belirgin şekilde daha çok medyada yer bulduğunu belirttiler. Partiler hali hazırda ücretli reklamlar yayınlıyor ve kampanyanın son on gününde devlet televizyonlarında ücretsiz yayın süresine de sahip olacaklardır. Bağımsız adayların ücretsiz yayın süresi hakkı yoktur. Kampanya esnasında medya düzenlemelerine uyumu Radyo Televizyon üst Kurulu denetlemektedir.

Yasalar seçim gözleminin siyasi parti müşahitleri ve bağımsız adaylar tarafından gerçekleştirilmesine izin verir ve oy sayımının halka açık olmasını şart koşar. Çeşitli sivil izleme örgütleri temsilcileri AGİT/ODIHR İBM'ye, özellikle ülkenin belirli bölgelerine eğilerek seçimleri izlemeyi planladıklarını bildirdiler.

AGİT/ODIHR İBM sırasında görüşülen çoğu muhatap AGİT/ODIHR'ın Türkiye'deki seçim gözlemine dair pozitif rolünün altını çizdi ve yaklaşmakta olan seçimler için de bir AGİT/ODIHR seçim izleme

faaliyetine duyulan ihtiyacı dile getirdiler. Çoğu AGİT/ODIHR muhatapları sürecin tümünü ele alacak uzun dönemli ve bölgesel varlığı bulunacak bir seçim izleme misyonuna ihtiyaç duyulduğunu ifade ettiler.

Muhataplar, özellikle milletvekili seçimleri olduğu için kampanyaların yürüyeceği ve sorunların çıkabileceği ilçelere kadar geniş bölgesel bir alanın kapsanması gerektiğini belirttiler. Çoğu AGİT/ODIHR İBM muhatabı daha detaylı bir bölgesel yaklaşımın önemine, ülke çapında büyük kentler ve doğu ve güney doğuda zorlukların ortaya çıkabileceği ilçelerde sürecin takibinin ihtiyacına dikkat çektiler. AGİT/ODIHR İBM yasal çerçevenin uygulanması, seçim idaresine güven, seçim kampanyasının yönetilmesi ve medyanın faaliyetleri de dahil olmak üzere bu raporda özetlenen bulguları ve paydaşlar tarafından ifade edilen kaygıları değerlendirmiştir.

Bu bağlamda AGİT/ODIHR İBM, 7 Haziran Milletvekili Seçimleri'ni gözlemek üzere Sınırlı Seçim Gözlem Misyonu (SSGM) görevlendirilmesini tavsiye etmektedir. Ana analiz ekibine ek olarak, AGİT/ODIHR İBM, AGİT taraf devletlerinden 20 uzun-dönem gözlemcinin de geçici olarak görevlendirilmesini tavsiye eder. AGİT/ODIHR'ın standart metodolojisine uygun olarak, SSGM bir medya izleme ögesini dahil edecektir. Misyon seçim günü sınırlı sayıda seçim merkezini ziyaret edecekken, seçim gününe dair adli kovuşturmaların sistematik gözlemi öngörülmemektedir.

III. BULGULAR

A. ARKA PLAN VE SİYASİ ÇERÇEVE

Türkiye, yürütme erkinin Bakanlar Kurulu (Hükümet) ve cumhurbaşkanı tarafından göreve atanan bir başbakanın sorumluluğunda olduğu bir parlamenter cumhuriyettir. Yasama gücü 550 üyeli Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (Parlamento) dayanmaktadır. Cumhurbaşkanı devletin başı olarak görev yapar ve yasama, yürütme ve yargı alanlarına ilişkin sınırlı fonksiyon ve otorite taşır.

Milletvekili seçimleri 5 Ocak'ta Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından duyuruldu. Görev dönemi sona eren meclis; hükümette bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 312 sandalyesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 125 sandalyesi, Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) ise 52 sandalyesinden oluşmaktadır. Halkların Demokratik Partisi (HDP) (Kürtlerin temsilcisi bağımsız adaylar olarak meclise giren) 29 üyeden oluşur. Kalan 32 sandalyenin 5'i daha küçük partilere, 12'si bağımsız adaylara ayrılmıştır, 15 de boş sandalye bulunmaktadır.

Ekim 2007'de yapılan bir anayasa değişikliği meclis dönemini 5 yıldan 4 yıla düşürdü ve cumhurbaşkanlığı seçim sistemini yeniden düzenledi. Eylül 2010'da gerçekleşen bir diğer referandumla da bireysel haklar ve insan haklarına saygının geliştirilmesi, mahkemelere erişimin artırılması, askeri mahkemelerin gücünün sınırlanması ve adalet reformu gibi bir dizi önemli anayasa değişikliği kabul edildi.

Mart ve Ağustos 2014'te sırasıyla Yerel Seçimler ve Cumhurbaşkanı Seçimi gerçekleşti. AKP adayı Cumhurbaşkanı seçildi ve parti adayları 81 ilden 48'inde belediye başkanı oldular. Bu seçimler, siyasi sistemde hükümetin farklı düzeylerinde AKP'nin merkezi konumunu yeniden onayladı. Önümüzdeki Milletvekili Seçimleri çoğu kimse tarafından üç seçimi içeren daha uzun bir seçim döngüsünün bir parçası olarak görülüyor.

AGİT/ODIHR daha evvel Türkiye’de dört seçim izlemiştir; en yakını 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı Seçimidir. AGİT/ODIHR Cumhurbaşkanı Seçimi raporunda genel olarak adayların özgürce kampanya yapabildiklerine ve toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine saygı gösterildiğine kanaat getirmiştir. Ancak Başbakan’ın resmi pozisyonunu kullanması aynı zamanda yapılan taraflı medya yayınları, diğer adaylar üzerine belirgin avantajı olmasını sağlamıştır.²

B. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ

Milletvekili seçimlerinin gerçekleşmesi için temel yasal çerçeve 1982 Anayasası, 1983 Milletvekili Seçimi Kanunu, 1963 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütüklerine Hakkında Kanun (Temel Hükümler Kanunu) ve 1983 Siyasi Partiler Kanunu’dur (SPK).³ AGİT/ODIHR İBM muhatapları var olan yasaların demokratik seçimlerin düzenlenmesine genel olarak olanak sağlayıcı olduğunu belirttiler.

2011 Milletvekili Seçimleri’nden bu yana sınırlı sayıda yasal reform gerçekleşti, bu değiştirilen hükümlerden büyük çoğunluğu 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile yürürlüğe girmiştir.⁴ Bununla uyuşmayacak şekilde, bir dizi AGİT/ODIHR tavsiyesine hala değinilmemiştir. Bunlar, aktif ve pasif oy hakları; kampanya finansmanı için sınırlı düzenlemeler; YSK kararlarına itiraz olasılığının bulunmaması ve uluslararası ve yurttaş seçim gözlemiyle ilgili hükümlerin eksik oluşudur.

Temel hak ve özgürlükler Anayasa ile garantiye alınmıştır ancak Anayasa, etnik grupların hakları gibi daha geniş garantiler tanımak yerine devletin korunmasını temel alan yasaklar ve sınırlamalara odaklanmaktadır. Ek olarak, Anayasa örgütlenme, toplanma, ifade özgürlüklerine ve seçim haklarına gereğinden fazla kısıtlamalar getirmek üzere yasamaya izin vermiş ve onu güçlendirmiştir. Geniş şekilde temel hak ve özgürlükleri garantiye alacak yeni bir sivil Anayasa’nın hazırlanmasına dair iki yıllık süreç Ekim 2013’te durmuştur, AGİT/ODIHR’ın aldığı bilgiye göre yeni parlamento döneminde süreç yeniden başlatılacaktır.

Ek olarak, seçim çerçevesine yapılan bir dizi taslak düzenleme de başlatılmış ancak henüz kabul edilmemiştir; bunlar adaylık için askerlik görevinin tamamlanmış olması şartının kaldırılmasını, çok daha detaylı siyasi parti ve kampanya finansmanı düzenlemeleri yapılmasını ve siyasi partilerin tasfiye edilmesine dair denetimin arttırılmasını içerir.

Parlamento üyeleri kapalı siyasi parti listeleriyle veya bağımsız adaylar olarak, nispi temsil sistemiyle, 85 çok üyeli seçim bölgesinden dört yıllık bir dönem için seçilmektedir.⁵ Bu seçimler için YSK, 2014 nüfus verilerine dayanarak bazı seçim bölgelerinden çıkacak sandalye sayısını değiştirmiştir.

Sandalye kazanabilmek için partiler, kullanılan geçerli oyların yüzde 10’unu almalarını gerektiren bir ulusal seçim barajını aşmak durumundadır. AGİT/ODIHR, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve

² Bakınız, Türkiye üzerine tüm geçmiş AGİT/ODIHR raporları.

³ Ek olarak, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Düzenleme Yasası ve Ceza Kanunu’nun bazı maddeleri de uygulanabilir.

⁴ Ülke dışında oy kullanmaya olanak tanıyan ve Türkçe dışında dillerde kampanya yapılmasına izin veren yasal değişiklikler yürürlüğe girmiştir. SPP Madde 81 kampanyalarda diğer dillerin kullanılmasını hala yasaklarken, Adalet Bakanlığı Temel Hükümler Yasası’nda yapılan düzenlemelerle adayların başka dillerde kampanya yapmalarına izin verildiğini ve daha yeni tarihli olduğu için bu değişen hükmün SPP’nin benzer maddelerine üstün olduğunu belirtmektedir.

⁵ Her bir seçim bölgesi için seçilen milletvekili sayısı 2 ila 30 arasında değişmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun düşürülmesi yönünde tavsiyelerine rağmen bu sistem devam etmektedir.⁶ AGİT/ODIHR muhatapları da yüksek barajın parlamentoya girişi haksız yere sınırlandırdığını ve düşürülmesi gerektiğini belirttiler. Bağımsız adaylar kendi bölgelerinde yeterli oy aldıkları takdirde sandalye sahibi olabilmektedirler.

C. SEÇİM YÖNETİMİ

Anayasa seçimlerin yargının genel yönetimi ve denetimi altında yapılmasını sağlar. Gelecek seçimler dört ayaklı bir seçim idaresiyle düzenlenecektir: YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 1436 İlçe Seçim Kurulu ve 174,244 Sandık Kurulu.⁷

YSK, Yargıtay ve Danıştay tarafından ve bu kurumlar içinden 6 yıllık dönemler için seçilen hâkimlerden oluşan 11 üyeli daimi bir idari yapıdır ve seçimlerin düzenlenmesine dair yetki ve sorumluluklarının tümüyle görevlendirilmiştir. İl ve İlçe Seçim Kurulları iki yıllık dönemler için üyeleri belirlenen daimi yapılardır. İl Seçim Kurulları buldukları ildeki hâkimler arasından kıdem gözetilerek atanan 3 üyeye sahiptir. İlçe Seçim Kurulları ise dördü siyasi partiler tarafından aday gösterilen ve ikisi yerel kamu görevlisi olan üyeler ile başkanlık etmek üzere atanan ilçedeki en kıdemli hâkimin dahil olduğu 7 üyeden oluşmaktadır. Sandık Kurulları her seçim öncesi oluşturulur ve yedi üyeden meydana gelir; bunlardan beşi siyasal partiler tarafından aday gösterilmekte ve biri yerel kurultan atanmaktadır; başkan ise siyasi parti adayları arasından kurayla belirlenmektedir. Yeterlilik sahibi siyasi partiler YSK ve İl ve İlçe Seçim Kurullarına kararlarda oy yetkisi bulunmayan üyeler atayabilmektedir. Kanun, son milletvekili seçimlerinde en yüksek oyu alan dört siyasi partinin kararlarda oy yetkisi bulunmayan YSK temsilcisi aday gösterebilmesini sağlar.⁸

YSK seçim takvimini açıkladı ve hazırlıklar hali hazırda başladı. YSK çalışmalarında kullandığı bilişim sistemiyle ilgili faaliyetlerini geliştirmek üzere bazı yenilikler getirdi. YSK milletvekili adaylarının bilgiye erişimini bir çevrimiçi portal aracılığıyla genişletecek, bu sistemde İl ve İlçe Seçim Kurulları sonuçlarının çizelgeleri, seçmen listeleri bilgileri ve Sandık Kurulu Protokollerinin taranmış kopyaları ile birlikte yer alacaktır.

AGİT/ODIHR İBM muhataplarının büyük çoğunluğu ülkenin demokratik seçimler düzenleme konusundaki uzun dönemli geleneğine dikkat çekti; ancak bazıları seçim yönetiminin çalışmalarının şeffaf ve tarafsız olmadığına ve bazı illerde yerel yetkililerin seçim görevlilerine baskı uygulama potansiyeli olduğuna dair endişelerini dile getirdiler. Bazı AGİT/ODIHR muhatapları geçmiş yerel ve cumhurbaşkanı seçimlerinde görevi kötüye kullanmaya dair izlenimler olduğunu aktardılar ve milletvekili seçim sonuçlarının çizelgelere işlenmesi sırasında sorunlar yaşanabileceğine dair endişelerini dile getirdiler.

⁶ 2011 AGİT/ODIHR Parlamento Seçimleri Üzerine Nihai Rapor; PACE Kararı 1380(2004), 'Türkiye'nin Yükümlülükleri ve Taahhütlerinin Teşrihi', 6 ve 23.ii maddeleri ve AP'nin 2007 Türkiye İlerleme Raporu, 25 Nisan 2008.

⁷ Çoğu durumda aynı binada birden fazla Sandık Kurulu yer almaktadır; dolayısıyla seçim yeri sayısı 55,000 civarındadır.

⁸ Ek olarak, son seçimlere parti olarak girmese de HDP'nin YSK'ya oy kullanma hakkı bulunmayan bir temsilci aday göstermesine izin verilmiştir.

Seçim yönetiminin her seviyesine dair kararlara bir üst makamda itiraz edilebilmektedir. Tüm seviyelerde YSK itirazların son başvuru merciidir ve onun kendi kararlarına itiraz edilememektedir. Ek olarak İl Seçim Kurullarının, İlçe Seçim Kurullarının ve Sandık Kurullarının kurulumuna dair kararlarına ve seçmen kayıtlarına dair şikâyetlerle ilgili verdiği kararlara itiraz edilemez. 2010 Anayasa değişikliği, AİHS ile tanımlanmış ve Anayasal olarak güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı tanımıştır.⁹ Mahkeme, seçimlerle ilgili bireysel başvuruların değerlendirmesinde başvurunun önemi ve etkilenen nüfusun büyüklüğünü temel alan bir öncelik sistemi kullandığını belirtmiştir.

D. SEÇMEN KAYITLARI

18 yaşından büyük vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Ancak, askerler, askeri okul öğrencileri ve " taksirli suçlar" dışında suçlardan hüküm giymiş mahpuslar için kısıtlamalar söz konusudur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) daha önce Türkiye'de hükümlülerin oy kullanma hakkının yasaklanmasının özgür seçme hakkına ilişkin AİHS hükümleri ile çeliştiğine hükmetmiş ve AGİT /ODIHR, yine daha önce AİHM kararlarının tamamıyla uygulanması ihtiyacına vurgu yapmıştır.¹⁰

Türkiye pasif seçmen kaydı sistemi uygulamaktadır. Merkezi seçmen listesi YSK tarafından tutulmakta ve İç İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen mülki ve adrese dayalı kayıt sistemine dayanmaktadır. Kayıt sistemi her vatandaşı özgün bir nüfus numarasıyla tanımlar ve bu tanımlı kalıcı ikamet adresleriyle eşleştirir ve yalnızca bir yerde kayda olanak tanır. Yerel ve bölgesel idareler, ölüm, doğum ve medeni hal gibi diğer kişisel bilgileri güncellemekle yükümlüdür. AGİT/ODIHR İBM muhatapları genel olarak seçmen kayıt sistemine güven duyduklarını ifade ettiler.

Bir seçim döneminde YSK seçmen listelerini toplar ve İlçe Seçim Kurullarına listeleri asmaları ve kamunun erişimine açmaları için gönderiyor. Listelerin kontrolü dönemi olan 14 Mart'tan 8 Nisan'a kadar seçmenler, seçmen bilgilerinde değişiklik talep edebilmektedir. Bu dönemden sonra değişikliklere izin verilmez ve adres değişikliği olan seçmenler eski ikamet adreslerine göre oy kullanabilir. Seçmenler aynı zamanda YSK web sitesinden de seçmen kayıtlarını inceleyebilmektedir. Toplamda 53,741,883 seçmen ülke içinde, 2,866,940 seçmen de ülke dışında kayıtlıdır.

Yurtdışında yaşayan seçmenler yaşadıkları ülkedeki konsolosluk ve büyükelçiliklerde kayıt oldukları sürece oy kullanabilmektedir. Yurtdışında seçim, 8-31 Mayıs tarihleri arasında 112 oy kullanma noktasında, 54 farklı ülkede gerçekleşecektir.¹¹ Ankara'da bulunan bir İlçe Seçim Kurulu ülke dışı oy kullanımını koordine etmek ve bu oyların sayımını sağlamak için atanmış durumdadır.

⁹ Anayasa Mahkemesi geçmişte birkaç bireysel başvuru değerlendirmiştir. Bu başvurular; bazı durumlarda İlçe Seçim Kurulları kararlarına itiraz etme olasılığını, cezaevinde tutukluyken vekil seçilen adaylarla ilgili kısıtlamaları ve siyasi partilerin Türkçe dışındaki dillerde el ilanları bastırması gibi vakaları da içermektedir.

¹⁰ *Bakınız Söyler v. Türkiye* kararı, Ocak 2014, AİHM hükümlü mahpusların seçme hakları üzerindeki yasakları suçun ağırlığıyla orantılı olmadığına hükmetmiştir. 2014 Yerel ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'nde YSK, AİHM kararına kısmen değinen kararlar yayınlayarak cezaevi dışında bulunan hükümlülerin oy kullanmasına izin vermiştir.

¹¹ Her ülkede oy kullanılabilir gün sayısı o ülkedeki seçmen sayısına bağlı olarak 1 ila 24 arasında değişebilmektedir. Oy kullanma aynı zamanda sınır geçişlerinde gümrük kapılarında da mümkün olabilecektir.

E. ADAY KAYITLARI

25 yaş üzerindeki vatandaşlar aday olabilmektedir. Aday olma yeterliliğine sahip olmayanlar; yasal olarak kısıtlılar, devam eden ya da tamamlanmamış askerlik görevi bulunanlar, mahkeme kararıyla kamu hizmetinden men edilenler ve ayrıca belirli suçlardan hüküm giymiş olanlardır. Adaylar kapalı aday listeleri veya bağımsız adaylar olarak seçimlere katılabilmektedirler.

SPK seçimlere girebilecek partiler için bir dizi şart ortaya koymuştur, buna göre en az illerin yarısında örgütlü bir yapısı olmalı ve seçimlerin altı ay öncesinde parti kongresi yapmış olmalı ya da var olan parlamentoda bir grupları olmalıdır. Partiler, sandalye dağılımına yeterli olabilmek için barajı geçmek dışında illerin yarısından fazlasında tam aday listesi göstermiş olmalıdır. Bağımsız adaylar geri ödemesiz bir seçim harcını ödedikten sonra seçimlere girebilirler.¹² Seçim blokları oluşturulmasına izin verilmemektedir.

Aday gösterme dönemi 4 Nisan'da sona ermiştir, YSK aday listelerini kamuoyuna sunup itiraz dönemini takip ettikten sonra 24 Nisan'a kadar neticelendirecektir. Ön listelerde 20 siyasi partiden toplam 9271 aday ve 176 bağımsız aday YSK tarafından ilan edildi. AGİT/ODIHR İBM ile buluşan çoğu parti, adayları parti listelerine eklemek üzere ön seçimler yaptıklarını belirttiler. Partiler genel olarak kadın adayların listelerde yer bulmasının önemini vurgulasa da sadece bir parti kadın adayların dahil edilmesi için özel tedbirler aldığını belirtti.

F. KAMPANYA

Seçim kampanyası 10 Mart'ta başlamıştır ve 6 Haziran'da saat 18.00'de tamamlanacaktır. Tüm adaylara eşit şanslar tanımak üzere seçimden 10 gün önce başlamak üzere daha katı kampanya kuralları uygulanmaktadır. Bunlar; serbest radyo-TV yayını dağılımı ile ilgili kurallar, kampanya için kullanılacak devlet kaynaklarının kullanımıyla ilgili yasaklar ve adayların kamu desteğinde hizmetlere dair etkinliklere destek olması ya da düzenlemesine dair yasakları içerir.

AGİT/ODIHR İBM muhatapları kampanyanın ekonomik meseleler, insan hakları, yolsuzluk soruşturmaları, Kürt-Türk barış süreci ve aynı zamanda Başkanlık sistemi için Anayasa Reformu sorusuna odaklanacağını öngörmektedir. Muhataplar kampanyanın mitingler, kapı kapı dolaşarak kampanya yapma, basılı materyal yollama ve sosyal medya aracılığıyla kampanya yapma gibi farklı aktivitelerle birlikte dinamik ve yoğun geçeceğini tahmin etmekte. Bazı partiler yurtdışında da kampanya aktiviteleri düzenleme niyetini belirttiler.

Muhalefet partileri ve bazı sivil toplum temsilcileri, Cumhurbaşkanı'nın seçim kampanyasındaki aktif rolü ve Hükümet partisine açık desteğini ifade etmesine dair kaygılarını dile getirdiler.¹³ Ek olarak, AGİT/ODIHR İBM muhatapları devletin idari kaynaklarının potansiyel kötüye kullanımına bağlı olarak eşit kampanya olasılıklarının sağlanmadığına dair kaygılarını dile getirdiler.

Bazı AGİT/ODIHR İBM muhatapları, toplanma özgürlüğü, özgürce kampanya yapma olasılığını etkileyebilecek ve özellikle doğu ve güney doğuda seçmenlerin tehdit edilmesi olasılığını yaratabilecek güvenlik meseleleri ile ilgili daha genel kaygılarını dile getirdiler. Belirgin kaygılar

¹² Harç 10.167TL'dir (yaklaşık olarak 3500 €).

¹³ Anayasa'nın 101. Maddesi'ne göre: "Seçilen Cumhurbaşkanı bir parti üyesi ise, partisiyle ilişkileri ayrılmalı ve TBMM üyeliği ortadan kalkmalıdır".

özellikle çok yakın dönemde kabul edilen Güvenlik Yasası ile ilişkili, diğer maddelerin yanında bu yasa polis ve valilere mahkeme iznine tabii olmaksızın kamu düzenini sağlama yetkisi vermektedir.¹⁴

G. KAMPANYA FİNANSMANI

Yasalar kampanya finansmanına dair detaylı düzenlemeler içermemektedir. Kampanya bağışlarının miktarı ve biçimine dair, yabancı bağış ve hibelerin dışarıda bırakılması gibi bazı sınırlamalar getirmektedir. Ancak genel parti ve kampanyaya ilişkin harcamalar üzerinde hiçbir kısıtlama yoktur. Siyasi partiler devlet desteği alma hakkına da sahiptir. Daha önceki AGİT/ODIHR tavsiyelerine uygun olarak, bu tür bir kaynağa erişim için partilerin alması gereken oyların eşiği yüzde 7'den yüzde 3'e düşürülmüştür.¹⁵

Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi'ne sunulan yıllık parti finansal raporlarıyla kampanya fonlarını bildirmeleri gerekmektedir. Bağımsız adaylar bireysel vergi beyanlarına kampanya fonlarını eklerler. Anayasa Mahkemesi'nin finansal raporları değerlendirmesi rapor gerekliliklerine uygunluk ve partilerin iç işleyişlerine uygunluk meselelerine odaklanmaktadır. Uygun olmayış, söz konusu ihlalin ağırlığı baz alınarak uyarıdan parti kapatmaya kadar uzanan bir dizi ceza ile sonuçlanabilmektedir. Siyasi partilerin finansal raporları kamuoyuna açık değildir; sadece Anayasa Mahkemesi'nin hazırlanması birkaç yılı bulabilen özet denetim raporları mahkemenin web sitesinde yayınlanmaktadır.¹⁶ Birçok AGİT/ODIHR muhatabı parti ve kampanya finans çerçevesine dair şeffaflık ve hesap verebilirliğin eksikliğine dair kaygılarını dile getirdiler.

2015 yılında Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluk Karşıtı Devletler Grubu (GRECO) 2012 yılından beri hiçbir somut ilerleme kaydedilmediğine kanaat getirdi.¹⁷ 2012 yılında Adalet Bakanlığı tarafından parti ve seçim kampanyalarına dair taslak bir yasa hazırlanmış olsa da öngörülen düzenlemeler henüz parlamentoya taşınmamıştır.

H. MEDYA

Medya çevresi sayısız yayın ve yazılı kaynak ile birlikte aynı zamanda gittikçe önem kazanan internet iletişimi ve sosyal medyayı da içermektedir. AGİT/ODIHR İBM muhatapları çoğu medya kaynağının bir siyasi partiyle angaje olduğu algısının yaygın olduğunu ve hükümet olan partinin belirgin şekilde daha çok medyada yer bulduğunu belirttiler.

TV-radyo yayınlarında seçim kampanyalarına ne kadar yer verileceğini Yayın Kanunu, Temel Hükümler Kanunu ve her seçim için YSK'nın kabul ettiği YSK kararları ve düzenlemeler belirlemektedir. Yayınlar için genel ilkelere göre medya, haberlerin doğruluğu, tarafsızlığı ve objektifliğini sağlamalıdır. AGİT/ODIHR İBM muhatapları medya kanalları ve bireysel haberciler üzerine sıklıkla açılan hakaret davalarıyla bağımsızlıklarını zedeleyen ve oto-sansüre yol açabilecek artan baskılara dair kaygılarını dile getirdiler.

¹⁴ 3 Nisan 2015'te yayınlanan Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilatı, Görev ve Yetkileri Kanunu, Nüfus Hizmetleri Kanunu ve Diğer Kararname Kanunları.

¹⁵ SPK'da değişiklik 2 Mart 2014'te yapılmıştır.

¹⁶ AGİT/ODIHR İBM'nin görüştüğü siyasi partilerden biri adaylarının gönüllü olarak mal varlıklarını ve alınan destekleri açıklayacağını bildirdi.

¹⁷ GRECO, Üçüncü Değerlendirme Dönemi, Türkiye Üzerine Ara Uyum Raporu, 4 Şubat 2015.

Düzenleyici çerçeve, daha evvel AGİT/ODIHR tarafından seçim değerlendirmelerinde problemleri kabul edilen, ifade özgürlüğü üzerine aşırı sınırlamalar içermektedir. Anayasa, diğerleri yanında, "Cumhuriyet'in temel değerleri ve devletin milleti ve sınırlarıyla bölünmez bütünlüğünü" korumak üzere aşırı kısıtlamalara izin vererek ifade özgürlüğünü tamamiyle korumamaktadır. Yasa ve uygulaması kamu için önemli olan bazı meselelerde konuşmayı suç haline getirmektedir. Özellikle, bu, Ceza Kanunu'nda suç teşkil eden Türk ulusuna hakareti de içerecek şekilde küçük düşürücü sözlere dair maddeler ve Terörle Mücadele Yasası'nda bir terörist örgüte yönelik propagandaya dair çok genel maddeleri de içermektedir.

Ücretli siyasi reklamlar tercihine ek olarak seçimlerde yarışan siyasi partiler kampanyanın son 10 gününde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT)'den ücretsiz yayın yapma hakkına sahiptir¹⁸. Bağımsız adaylar serbest yayın süresi alamazlar. Birçok AGİT/ODIHR İBM muhatabı TRT'nin tarafsız olmadığı ve objektif yayıncılık yapmadığına dair kaygılarını bildirdiler ve yakın geçmişte CHP'nin ücretli bir reklamının TRT ve bir özel kanalda yayınlanmadığına dikkat çektiler. TRT'nin inisiyatifine rağmen parti liderleri arasında tartışma programları kampanyalarda öngörülmemektedir.

Medya düzenlemelerine uyum Radyo ve Televizyon üst Kurulu (RTÜK) tarafından denetlenmektedir; RTÜK'ün yerel ve bölgesel yayıncılarla ilgili şikâyetleri değerlendirme yetkisi vardır.¹⁹ Seçim kampanyası döneminde RTÜK YSK'ya haftalık raporlar sunmaktadır ve YSK'nın ihlaller için bir dizi tedbiri uygulama yetkisi vardır.²⁰ 14 Nisan itibarıyla, YSK yayıncılara 27 uyarı yapıldığını ve 1 programın yayından kaldırıldığını AGİT/ODIHR İBM'ye bildirmiştir; bugüne kadar bu tedbirler kamuoyuna açıklanmamıştır.²¹

15 Aralık 2014'te AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi Türkiyeli yetkililere ülkenin medya yasalarını medya özgürlüğü üzerine AGİT taahhütleriyle uyumlu hale getirmeleri çağrısını yinelemiştir. Bu çağrı, çoğunlukla gazetecileri hapsedmek üzere kullanılan Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu maddelerini de içermek üzere, Türkiye'de medya özgürlüğünü düzenleyen bir dizi kanunda reform öngörmektedir.²² AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi 2014 İnternet Yasası'nın iletişim düzenleyicisine yetkiler tanıyan ve mahkeme denetimi olmadan web sitelerini bloke etmek üzere kullanılan maddelerine dair de kaygılarını belirtmiştir.²³

I. YEREL VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Kanun, seçim süreçlerinin siyasi parti temsilcileri ve bağımsız adaylar tarafından izlenmesine izin vermekte ve oy sayımının kamuya açık olmasını şart koşmaktadır. Ancak, uluslararası ve yurttaş

¹⁸ Her bir partinin radyo ve televizyon yayınlarında iki adet 10'ar dakikalık yayın yapma hakkı vardır. Parlametoda grubu bulunan partilere ek yayın süresi (10 dakika), Hükümet partisi veya bir koalisyon Hükümetinde ana ortaklara ek yayın süresi (20 dakika), koalisyonda küçük ortaklara ek yayın süresi (15 dakika) ve ana muhalefet partisine ek yayın süresi (10 dakika) verilmektedir.

¹⁹ RTÜK

²⁰ RTÜK'e göre 132 yayın kuruluşu izlenecektir.

²¹ Bu uyarılardan 20'si medya düzenlemelerine uymayarak Hükümet partisinin seçim kampanyası reklamlarına yer veren medya kuruluşlarına ve 7 uyarı da kamuoyu yoklamalarını yayınlama kurallarını ihlal eden yayın kuruluşlarına yapılmıştır.

²² AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin düzenlediği yıllık araştırmaya göre 2014 yılında hapsedilen gazetecilerin sayısı 20 civarına düşmüştür (18 Haziran 2014'te güncellendi).

²³ AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin Basın Açıklaması, 17 Şubat 2014.

gözlemciler için etkili izlemeye izin veren maddeler içermemektedir. AGİT/ODIHR daha evvel var olan belirsizliğin giderilmesini ve yasanın 1990 AGİT Kopenhag Belgesi taahhütlerine uygun olarak uluslararası ve yurttaş gözlemcilerin seçim süreçlerinin tümüne erişimlerini sağlayacak şekilde değiştirilmesini önermiştir.

Birkaç sivil toplum örgütü temsilcisi önümüzdeki seçimleri izleme niyetinde olduklarını belirtmiş, bunlardan bazıları seçim kampanyası da dâhil olmak üzere seçim sürecinin farklı yönlerini gözleyeceklerini bildirmişlerdir. AGİT/ODIHR İBM ile görüşen iki örgüt bağımsız seçim gözlemcisi statüsü için YSK'ya başvurmuş ancak başvuruları yasada gözleme dair maddeler bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Muhataplar ayrıca, yurttaş seçim gözlemi için Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapacaklarını AGİT/ODIHR İBM'ye iletiler. Pratikte bazı sivil toplum kuruluşları seçim günü siyasi partiler üzerinden izleme yapacakken diğerleri kendi seçim izleme etkinliklerini gerçekleştireceklerini belirttiler.

IV. SONUÇ VE TAVSİYELER

AGİT/ODIHR İBM ile görüşen çoğu muhatap Türkiye'de AGİT/ODIHR'ın seçim izleme misyonunun pozitif rolünü vurgulamış ve gelecek seçimler için AGİT/ODIHR seçim izleme etkinliğine duyulan ihtiyacı öngörmüşlerdir. Çoğu AGİT/ODIHR İBM muhatabı, sürecin tümünü kapsayacak uzun süreli ve bölgesel varlığı olan bir seçim izleme misyonunun görevlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Muhataplar, özellikle milletvekili seçimleri olduğu için kampanyaların yürüyeceği ve sorunların çıkabileceği ilçelere kadar geniş bölgesel bir alan kapsanması gerektiğini belirttiler. Çoğu AGİT/ODIHR İBM muhatabı daha detaylı bir bölgesel yaklaşımın önemine, ülke çapında büyük kentler ve doğu ve güney doğuda zorlukların ortaya çıkabileceği ilçelerde sürecin takibinin ihtiyacına dikkat çektiler. AGİT/ODIHR İBM yasal çerçevenin uygulanması, seçim idaresine güven, seçim kampanyasının yönetilmesi ve medyanın işi de dahil olmak üzere bu raporda özetlenen bulguları ve paydaşlar tarafından ifade edilen kaygıları değerlendirmiştir.

Bu bağlamda AGİT/ODIHR İBM, 7 Haziran milletvekili seçimlerini izlemek üzere Sınırlı Seçim İzleme Misyonu (SSİM) görevlendirilmesini tavsiye etmektedir. Ana analiz ekibine ek olarak, AGİT/ODIHR İBM, AGİT taraf devletlerinden 20 uzun-dönem gözlemcinin de geçici olarak görevlendirilmesini tavsiye eder. AGİT/ODIHR'ın standart metodolojisine uygun olarak, SSGM bir medya izleme ögesini dahil edecektir. Misyon seçim günü sınırlı sayıda seçim merkezini ziyaret edecekken, seçim gününe dair adli kovuşturmaların sistematik gözlemi öngörülmemektedir.

EKLER: TOPLANTI LİSTESİ

Dış İşleri Bakanlığı

Hasan Ulusoy, Büyükelçi ve İkili Siyasi İşler Genel Müdürü
Kıvılcım Kılıç, Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdürü Yardımcısı
Tolga Orkun, İnsan Hakları Dairesi Başkanı
Emine Gök Aytaç, Üçüncü Sekreter

İç İşleri Bakanlığı

Rahmi Doğan, İller İdaresi genel Müdürü
İlker Haktankaçmaz, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanı
İbrahim Süha Karaboran, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı
Salih Öztürk, Uzman Yardımcısı

Adalet Bakanlığı

Musa Heybet, Müsteşar Yardımcısı
Kasım Çiçek, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Başkan Yardımcısı
Mahmut Budunoğlu, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Dep
Hakan Şeker, Yasama Genel Müdürlüğü Departman Başkanı
Mustafa Özoğul, Raportör Hâkim

Yüksek Seçim Kurulu

Ayhan Okurer, Seçmen Kütüğü Genel Müdür Yardımcısı
Harun Özkan, İdari ve Mali İşler Daire Başkanı
Sarp Sertcan, Bilişim Şefi
Murat Özeren, Yazı İşleri Şefi

Anayasa Mahkemesi

Selim Erdem, Genel Sekreter
Recep Kaplan, Genel Sekreter Yardımcısı
Ömer Duran, Raportör
Akif Yıldırım, Raportör

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

Prof. Dr. Davut Dursun, Üst Kurul Başkanı
İlker Ilgın, Üst Kurul Başkan Yardımcısı
Hamit Ersoy, Üst Kurul Üyesi
Emir M. Ulucak, İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanı
Murat Ellialtı, İzleme ve Değerlendirme Başkan Yardımcısı
Şemsettin Gürpınar, Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkan Yardımcısı
Özlem Sevgi Keleş, Hukuki Danışman
Hüseyin Demirbilek, Uzman
Ahmet Yanık, Uzman Yardımcısı

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

Nasuhi Güngör, Haber ve Spor Yayınları Daire Başkanı
Serhat Akça, Haber ve Spor Yayınları Daire Başkan Yardımcısı
Süleyman Erdal, Uluslararası Yayınlar Daire Başkanı
Çağlan Tankur Yürümez, Dış İlişkiler Daire Başkanı

Adalet ve Kalkınma Partisi

Mehmet Sayım Tekeliođlu, TBMM AB Uyum Komisyonu Başkanı

Cumhuriyet Halk Partisi

Levent Gök, Parti Genel Başkan Yardımcısı

Milliyetçi Hareket Partisi

Yıldırım Tuđrul Türkeř, Parti Genel Başkan Yardımcısı

Halkların Demokratik Partisi

Nazmi Gr, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Türkiye Delegasyonu yesi

İnsan Hakları Ortak Platformu

Hsn ndl, Avukat

İnsan Hakları Derneği

Asim Murat Okur, Genel Sekreter Yardımcısı

Uluslararası Şeffaflık Derneği

Özlem Zingil, Yönetim Kurulu yesi
Pelin Erdođan, Yönetim Kurulu yesi

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

Nejat Tařtan, Direktör

Bağımsız Uzman

Ceren Sözeri, Medya Uzmanı

Diplomatik Misyonlar

Irineusz Fidos, Danışman, Avrupa Delegasyonu Siyasi İşler Birimi Başkanı
Aycan Akdeniz, Siyasi Sorumlu, Avrupa Delegasyonu Yerel Siyaset ve Siyasi İşler Birimi